

Teresa Chomiczewska

Starodruki Biblioteki Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku i ich konserwacja

Fides: Biuletyn Bibliotek Kościelnych 1-2 (24-25), 174-178

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

S. TERESA CHOMICZEWSKA SNMPN ¹

STARODRUKI BIBLIOTEKI ARCHIDIECEZJALNEGO WYŻSZEGO SEMINARIUM DUCHOWNEGO W BIAŁYMSTOKU I ICH KONSERWACJA

„Starodruki Biblioteki Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku i ich konserwacja” to temat konferencji zorganizowanej w gmachu Biblioteki AWSD w Białymstoku dn. 10 kwietnia 2008 r. w związku z zakończoną konserwacją jedenastu starodruków. Do udziału w niej zostali zaproszeni przedstawiciele bibliotek seminaryjnych z Drohiczyna, Ełku i Łomży oraz przedstawiciele bibliotek miasta Białegostoku.

W ramach konferencji zostały wygłoszone trzy referaty². Ks. dr hab. Mieczysław Olszewski dyrektor Biblioteki AWSD w Białymstoku w referacie *Starodruki Biblioteki AWSD w Białymstoku* zwrócił uwagę na ich pochodzenie i dokonał ogólnej charakterystyki. Ks. dr Wojciech Łazewski w oparciu o wybrane starodruki przedstawił ich zawartość treściową: *Literatura starożytna w starodrukach Biblioteki AWSD w Białymstoku*. Natomiast proces konserwacji starodruków przedstawili państwo Małgorzata i Wiesław Faber w wystąpieniu zatytułowanym *Konserwacja starodruków Biblioteki AWSD w Białymstoku*.

Realizacja prac konserwatorskich w 2007 r. była możliwa dzięki uzyskanym środkom z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach Programu operacyjnego *Dziedzictwo*

¹ Biblioteka Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku

² Materiały z Konferencji ukażą się w czasopiśmie *Bibliotekarz Podlaski*.

kulturowe, Priorytetu *Rozwój instytucji muzealnych*. Przy wyborze starodruków do konserwacji kierowano się przede wszystkim stopniem ich zniszczenia. Wybrano takie, które wymagały niezwłocznej interwencji. Świadczy o tym wielość prac wykonanych podczas konserwacji. Oto niektóre z nich: oddzielenie oprawy od bloku, rozłożenie na poszczególne karty, oczyszczenie kart, oczyszczenie oprawy, kąpiele kart, usunięcie plam, usunięcie zacieków, dezynfekcja obiektu, odkwaszenie papieru, wzmocnienie struktury papieru, uzupełnienie ubytków papieru, wyprostowanie kart, połączenie rozdarć, uszycie bloku według oryginalnego szycia, oprawa w półskórek, oprawa w skórę, nowa oprawa w pergamin, rekonstrukcja oprawy, uzupełnienie brakujących okuć, klamer, sznurków, połączenie w oryginalną oprawę. Dla każdego obiektu wykonano pudło ochronne do przechowywania.

Podczas konserwacji jednego ze starodruków zwrócono uwagę na wyklejki. Są to zadrukowane karty, zawierające odręczną korektę tekstu. Nie są związane z treścią starodruku, dlatego scalono je tworząc oddzielnie dwa dokumenty o tym samym tytule: *Consuetudines templi Jaroslaviensis B. M. V. Approbatae à Reverendo Patre Thoma Dunin Societatis Jesu pro tunc Praeposito Provinciali. Anno D. 1746 31. 8bris in Visitatione Collegii*.

Jeśli popatrzymy na miejsce wydania jedenastu starodruków poddanych konserwacji, to aż sześć zostało wydanych przez Drukarnię Księży Bazylianów w Supraślu, miejscowości leżącej w pobliżu Białegostoku. Pochodzą z XVIII wieku i świadczą o wielokulturowości regionu: wydane w języku polskim i cerkiewnosłowiańskim. Najstarszym drukiem supraskim w zbiorach Biblioteki AWSD w Białymstoku jest dzieło dominikanina Augustyna Rakiewicza zatytułowane *Snopek mirrhy gorzkiej Męki Jezusowej, y Jego Matki Najsświętszey Panny Serdecznych boleści w pięciu kazaniach, według pięciu tajemnic bolesnych różańcowych zebrany przez X. Augustyna Rakiewicza S. Theologii Doktora Zakonu Dominika Świętego, Prowincyi Litewskiej* wydane w 1712 r. Karta tytułowa jest ozdobiona drzeworytową ramką z atrybutami Męki Pańskiej. Dzieło to jest dedykowane Katarzynie Sapieżance Branickiej, wojewodzynie podlaskiej³. Starodruk posiadał oprawę

³ Więcej informacji na temat dzieła Cubrzyńska-Leonarczyk.M. (1993). Oficyna

wtórnią zniszczoną, a także wyklejki, o których była mowa wyżej. Po konserwacji oprawiono w półskórek. W tym miejscu warto wspomnieć o drugim dziele homiletycznym, tym razem autorstwa Sebastiana Lachowskiego, jezuita, kaznodziei królewskiego *Kazania niedzielne* (T. 1-2) ogłoszone z rozkazu królewskiego i jemu dedykowane⁴. Biblioteka posiada wydanie z 1793 r.

Wśród 27 starodruków pochodzących z Oficyny Supraskiej, a będących w posiadaniu biblioteki seminaryjnej są także księgi liturgiczne, a wśród nich *Slużebnik' v' nemże Liturgija iże v' s[vja]tych' O[t]ca našego Ioanna Zlatoustago [...]*⁵ wydany w 1758 roku. Jest to druk tłoczony czcionką cyrylicą. Tytuł w drzeworytowej ramce z postaciami m.in. Apostołów św. Piotra i św. Pawła.

W Supraślu drukowano także modlitewniki. Jednym z nich jest: *Złoty ołtarz wonnego kadzenia przed Stolicą Bożą, to iest modlitwy rozmaite Kościołowi S. zwyczajne, które Duch gorący Bogu na wonność słodkości chwały iego ofiarowć może. Za dozwołeniem Zwierzchności duchowney przedrukowane* wydany w 1760 r. Karta tytułowa, przedmowa oraz kalendarz polski i kalendarz ruski drukowane są dwubarwnie : czarno-czerwono.

Pociej Hipacy to przedstawiciel Kościoła unickiego⁶. Jego dzieła zostały przetłumaczone na język polski przez Leona Kiszkę i dwukrotnie wydane w Supraślu w roku 1714 i 1768 jako część wcześniejszej edycji. W zbiorach Biblioteki seminaryjnej znajdują się oba wydania. W konserwacji znalazło się wydanie z 1768 r.: *Obrońca wiary S. Katolickiej Hypacyusz Pociej Metropolita Caley Rusi, biskup Włodzimierski Y Brzeski, zbijający dowodnemi Y gruntownemi racyami błędy Melecyusza Patryarchi Alexandryiskiego, y z nim caley odszczepioney od kościoła powszechnego Grecyi. Na usilne prozby wielu osób powtórnie z pod cieniów drukarskich światu okazany Roku 1768. Zawiera List Melecyusza i Respons Hipacyusza Pocieia*. Podobnie jak

supraska 1695-1803. Warszawa, s. 37-38.

⁴ Aleksandrowska, E. (1971). Lachowski Sebastian Fabian. [W:] Polski słownik biograficzny, t. 16. Wrocław, s. 400.

⁵ E XXVIII 281.

⁶ Ozorowski, E. (1982). Pociej Hipacy [W:] Słownik polskich teologów katolickich, t. 3. Warszawa, s. 385-387.

w poprzednim, karta tytułowa i tytuły dzieł są dwubarwne: czarno-czerwone.

Konserwacją objęto także starodruki wydane w innych regionach dawnej Rzeczypospolitej: Częstochowa, Kalisz. Są to dzieła dwóch jezuitów: Stanisława Bielickiego⁷: *Niedziele Kaznodziejskie to iest, Kazania na niedziele całego roku od Xiedza Stanisława Bielickiego Soc. J. wypracowane. Zaś po skończonych pracach Chrystusowych dla zbawienia naszego, Roku 1712. Wyprasowane. Za pozwoleniem Starszych. W Drukarni Jasnej Góry Częstochowskiej i Jana Kraszewskiego*⁸: *Norma evangelica in Sanctorum gestis relucens meditaturis ad considerandum, concionaturis ad praedicandum proposita a P. Joanne Kraszewski Societatis Jesu. Anno Domini 1698 Typis S. R. M. Colleg. Caliss. Soc. Jesu.*

Warto też podkreślić, że Biblioteka AWSD w Białymstoku posiada także druki szesnastowieczne i trzy spośród nich zostało objęte pracami konserwatorskimi. Wydane poza granicami naszego kraju, świadczą o szesnastowiecznych kontaktach naukowych i literackich Polski i Litwy z Zachodem. Najstarszym z nich jest dzieło wydane w 1532 r.: *D'Athanasii Episcopi Alexandrini facundissimi illius ecclesiae propugnatoris omnia opera, quae in hunc usq̄ diem e Graeco in Latinam linguam versa sunt: Nunc recens quamexactissima diligentia recognita & excusa, quorum catalogum sequens pagella indicabit. Interpretes: Iohannes Aretinus, Ambrosius Monachus, Angelus Politianus, Iohannes Capnion, Erasmus Roterodamus (Coloniae, ex Officina Eucharij Ceruicorni).* Chronologicznie kolejnym dziełem jest: *Parodiae morales H. Stephani, In poetarum vet. Sententias celebriores, totidē versibus Gr. ab eo redditas ... Centonum veterum & parodiarum utriusque linguae exempla. Anno M. D.L.XXV Excudebat Henricus Stephanus. Cym privil. Daes. Maiest, in Decennivm* wydane najprawdopodobniej w Genewie. Listę zamyka dzieło Marcina Lutra *Hauspostilla über die Sonntage und der fürnemsten Feste Evangelien* wydane w 1578 roku (Wittemberg: Gedruckt bey Hans Krafftas Erben).

⁷ Bednarski, S. (1989). Stanisław Bielecki [W:] Polski słownik biograficzny, t. 2. Kraków, s. 43.

⁸ Natoński, B.; Kraszewski, J. (1990). Jastrzębiec. [W:] Paliski słownik biograficzny, t. 15. Kraków, s. 219.

Często w starych drukach spotykamy różnego rodzaju wpisy. Podobnie jest z wyżej wymienionymi, można je znaleźć aż w ośmiu starodrukach. Najczęściej są to proveniencje: *Ex libris Congregationis Missionis Domus Bialostocensis*, *Tyborowski J. N.*, *Kramkowski Adalberti, I. A. Zaluski*, ale nie tylko. Jest też odrębny spis treści, natomiast niektóre są niestety nieczytelne.

Pierwsza konserwacja cennych dzieł piśmiennictwa otwiera nowy rozdział w dziejach Biblioteki AWSD w Białymstoku. Na podobne „zabiegi” czekają następne dzieła.